

KONKURENTNOST I SMANJENJE RIZIKA KAO OSNOVA ZA PRIVLAČENJE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U SRBIJU

COMPETITIVENESS AND RISKS REDUCTION AS A BASIS FOR ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS IN SERBIA

Dragan Vučinić

Udruženje menadžera Srbije, Beograd, Srbija

©MESTE

JEL Category: **E22, F21, G11**

Apstrakt

Analiza ključnih faktora konkurentnosti i rizici treba da posluže kao osnov za stvaranje nacionalne strategije koja će doprineti prilivu direktnih stranih investicija, čime će biti definisane slabosti u privredi i predložene mere za povećanje efikasnosti naše privrede radi privlačenja stranih direktnih investicija. Cilj ovog rada je da se definišu ključni problemi na polju konkurentnosti, politički i finansijski rizici i daju rešenja koja mogu da kreiraju ekonomsku politiku koja će podsticati strane investitore, odnosno strani kapital, da ulažu u Srbiju zbog podizanja konkurentnosti i umanjenja rizika poslovanja. Konkurentnost zemlje predstavlja njenu sposobnost da postigne uspeh na svetskom tržištu. Rezultat je brojnih faktora, a posebno: (a) povoljne poslovne klime koja podstiče uvođenje novih proizvoda i procesa, (b) investicija i (c) konkurentne sposobnosti pojedinačnih preduzeća. Poslednjih nekoliko godina, ekonomije Jugoistočne Evrope (JIE), uključujući i Srbiju, snažno su pogođene svetskom ekonomskom krizom. Prema ocenama OECD, dugoročna konkurentnost i prosperitet regiona u velikoj meri zavisiće od toga da li pojedine ekonomije mogu povećati nivo stranih direktnih investicija. OECD je 2006. godine prvi put objavio Indeks investicionih reformi (Investment Reform Index) koji se odnosi na zemlje Jugoistočne Evrope. Od objavljivanja publikacije i prvog Indeksa, ostvaren je napredak u reformisanju politika i institucija koje oblikuju ambijent za investicije. Indeks investicionih reformi 2010 (IRI 2010) pokazuje dalje reforme u različitim oblastima koje su od suštinskog značaja za podsticanje investicija.

Ključne reči: Konkurencija, politički i finansijski rizik, indeks ekonomskih sloboda, podsticaji, rešenja.

Abstract

Analysis of key factors of competitiveness and risks should serve as the basis for creating a national strategy that will contribute to the inflow of FDI thus be defined by the weakness in the economy and recommend measures to increase the efficiency of our economy in order to attract FDI.

Adresa autora:

Dragan Vučinić

prof.dv@sezampro.rs

The aim of this work is defining key problems in fields competitiveness, political and financial risks and giving the solutions which may to create economic policy that incentives foreign investors – foreign capital to invest in Serbia because of raise our competitiveness and risk diminish. Country's competitiveness is its ability to achieve success in the global market. The result is a number of factors such as: (a) a favorable business climate that encourages the introduction of new products and processes, (b) investment and (c) the competitiveness of individual companies. During the last couple of years, the economy of South East Europe (SEE) countries, including Serbia, was strongly affected by the global economic crisis. According to OECD estimates, the long-term competitiveness and prosperity of the region largely depend on whether the individual economies can increase the level of foreign direct investment. OECD's in the 2006th for the first time published the Investment Reform Index (IRI – a qualitative assessment of policies and institutions that affect the investment environment) that refers to the countries of South Eastern Europe. Since the release of the publication and the first index, progress has been made in reforming policies and institutions that shape the environment for investment. Investment Reform Index 2010 (IRI 2010) shows further reforms in various areas that are essential to encourage investment. The conclusions and recommendations of the Investment Reform Index 2010, covered ten economies – Albania, Bulgaria, Bosnia and Herzegovina, Croatia, FYR Macedonia, Kosovo under UNSCR 1244/99, Moldova, Romania, Montenegro, Serbia, and tested: investment policy and promotion, development of human capital, trade policy and facilitation; access finance, regulatory reform and of parliamentary processes, analysis of tax policy, infrastructure development investment and SME policy. The territorial division was taken over by the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). The analysis of the competition was carried out through: (1) Competitiveness Index (Global Competitiveness Index and Business); (2) General or standard business risk of foreign investors (political and financial risk, the level of transparency of procedures and administrative systems), and (3) Levels of legislative reforms to create a general business conditions both domestic and foreign investors, together with the level achieved fiscal, regulatory and financial incentives to attract FDI.

Keywords: competitiveness, political and financial risk, index of economic freedom, incentives, solutions

1 UVOD

Predmet ovog rada je analiza konkurentnosti i rizika srpske ekonomije kao osnove za privlačenje stranih direktnih investicija (SDI).

Cilj rada je da se ukaže na važnost poznavanja svetskih institucija i rejting agencija koje mere konkurentnost i rizike radi sagledavanja naše realne pozicije na svetskom tržištu investicija.

Metode istraživanja: U skladu sa definisanim predmetom istraživanja postavljen je i odgovarajući teorijsko-metodološki okvir. Korišćene su opšte naučne metode: analitičko-sintetička, metoda klasifikacije i odgovarajuće tehnike istraživanja (statističke, metode poređenja vremenskih serija).

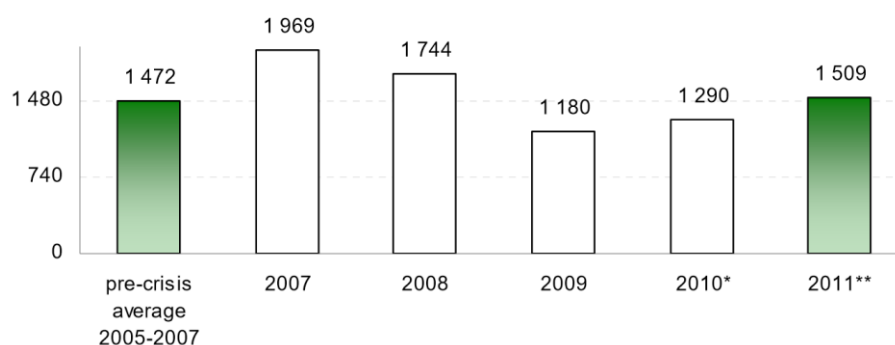
Hipoteza rada je: Uspešne strategije privlačenja stranih direktnih investicija nema bez jasnog uvida u našu konkurentnost i rizike i naročito bez uspeha na polju jačanja naše konkurentne sposobnosti i smanjivanja naših rizika u poslovanju.

Hipoteza rada je dokazana činjenicom da su mišljenja, rezultati i ocene konkurentnosti i rizika od strane ovlašćenih svetskih agencija i institucija osnova pri odlučivanju stranih direktnih investitora o svojim ulaganjima u pojedine zemlje.

2 STRANE DIREKTNE INVESTICIJE U SVETU I KOD NAS

2.1 Strane direktne investicije u svetu

Posle rasta globalne ekonomije i investicija do 2007 g. dolazi do njihovog pada usled svetske ekonomske krize. Tržište nekretnina doživelo je kolaps, bankarski sektor je zahvatila kriza, nezaposlenost je počela da raste, a prodaja roba i usluga da opada. Buduće stanje zavisice, u velikoj meri, od novih investicija. Izvesno je da je ekonomska kriza uticala na smanjenje sklonosti investitora ka rizičnijim poduhvatima, a to je dovelo do smanjenja investicija u zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji.

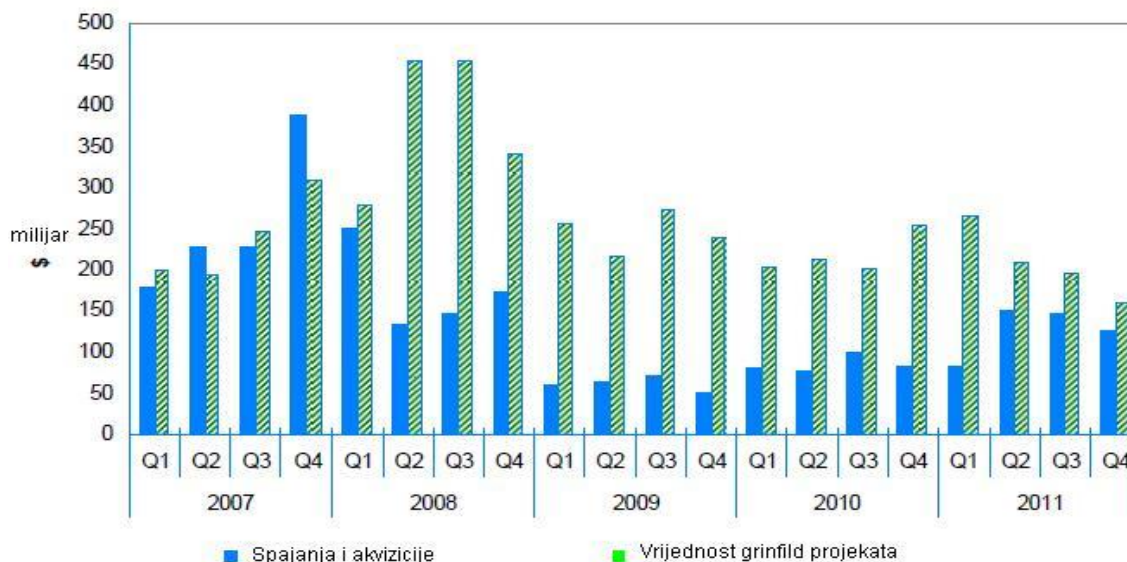
Grafikon 1. Globalni tokovi SDI u svetu u milijardama USD

Izvor: (UNCTAD, 2012)

Priliv SDI u Evropi povećao se za 23%, dok se u SAD smanjio za 8%. Slabljenje vrednosti eura predstavlja jedan od razloga fokusiranja pažnje investitora na razvijene zemlje Evrope. Ipak, u strukturi SDI u evropskim razvijenim zemljama, preko 60% se odnosi na reinvestiranje profita i među-kompanijske pozajmice. To ukazuje da u Evropi, ipak, nema mnogo novih, *greenfield* projekata koji predstavljaju jedan od pokretača ekonomskog rasta i razvoja. S druge strane, pad vrednosti većine akcija na evropskim berzama i dileme oko budućnosti eura opominju, posebno velike, institucionalne investitore i otežavaju

predviđanje budućih trendova investiranja u zemlje Evrope.

Priliv SDI u zemlje u razvoju Azije, isključujući zapadnu Aziju, povećao se za 11%. U prilivu SDI prednjače Indonezija, Malezija i Tajland, dok je Kina u 2011. ostvarila rast SDI od 8%. Južna Amerika bilježi rast SDI od 35%, ili porast od 216 milijardi USD u apsolutnom iznosu. Najveći priliv SDI ostvarili su Brazil i Kolumbija. Nakon 2009 i 2010, opadajući trend priliva SDI nastavljen je u Africi i u 2011. Posebno zabrinjava pad SDI u Egiptu, Libiji i Tunisu.

Grafikon 2. Vrednost M&A i greenfield investicionih projekata

Izvor: (UNCTAD, 2012)

2.2 Strane direktne investicije u državama Jugoistočne Evrope

Zemlje Jugoistočne Evrope privukle su preko 11,5 milijardi EUR-a stranih direktnih investicija u 2009. godini. Međutim, već tokom naredne dve godine došlo je do pada. U 2010. SDI su iznosile nešto

iznad 7 milijardi ili 38,71% manje nego godinu dana ranije, dok su u 2011. godini ukupne SDI iznosile 6,9 milijardi. Posebno su smanjeni prilivi SDI u Rumuniji (pad sa približno 3,5 na 1,3 milijarde EUR-a) i Hrvatskoj (pad sa približno 2,4 na 1,0 milijardu EUR).

Tabela 1. Uporedni prikaz SDI u zemljama Jugoistočne Evrope

	Broj stanovnika u milionima	SDI u milionima EUR			SDI per capita
	2011	2009	2010	2011	2011
BiH	3,8 ¹³	180	174	192 ¹⁴	50,52
Hrvatska	4,4 ¹⁵	2.379	280	1.048 ¹⁶	238,18
Srbija	7,3 ¹⁷	1.810	949	1.314 ¹⁸	298,63
Albanija	2,9 ¹⁹	705	837 ²⁰	550 (est)	172,41
Makedonija	2,1 ²¹	197	159	235 ²²	111,90
Kosovo	1,7 ²³	280	311 ²⁴	250 (est)	147,06
Crna Gora	0,6 ²⁵	1.070	692	534 ²⁶	861,29
Slovenija	2,0 ²⁷	-469	274 ²⁸	200 (est)	100,00
Bugarska	7,3 ²⁹	1.884	1.168	1.342 ³⁰	183,83
Rumunija	21,5 ³¹	3.488	2.220	1.280 ³²	59,53
Ukupno	53,6	11.524	7.064	6.945	

Izvor: Referentne institucije zemalja regiona

Bosna i Hercegovina i Rumunija imaju najmanje strane direktne investicije po stanovniku (ispod 60 eura *per capita*), Bugarska, Albanija, Kosovo, Makedonija i Slovenija imaju ispod 200 eura *per capita*, Hrvatska i Srbija ispod 300 eura *per capita*, dok Crna Gora ima 850 eura *per capita*.

2.3 Procena kretanja stranih direktnih investicija

Mnogi znaci oporavka i pozitivnih trendova s početka 2011. promenili su se, a projekcije rasta su smanjene. Istraživanje A.T. Kearney ukazuje da je u kratkom roku oporavak daleko od sigurnog. Samo oko 50% sredstava opredeljenih za SDI je na nivou prije krize, dok preko jedne petine (21%) učesnika u istraživanju ne očekuju da će njihov kapital namenjen za investicije dostići taj nivo do 2014. pa i dalje.

FDI Confidence Index je uobličen 1998, i procenjuje uticaj političkih, ekonomskih i zakonskih promena na odluke koje donose najveće kompanije na svetu, a tiču se investicionih aktivnosti. Istraživanje je obuhvatilo 200 najvećih kompanija iz 27 zemalja i 17 industrijskih sektora.

Istraživanje koje je sprovedla *Boston Consulting Group* ukazuje da su ICT usluge, obrazovanje i medicinske usluge glavni sektori za privlačenje SDI u zemljama Centralne i Istočne Evrope u narednim godinama.

Sektorska podela ukazuje na to da u svetskim okvirima najznačajnije industrije postaju farmaceutska i biotehnologija, informacione i komunikacione tehnologije i elektronika u privredama zasnovanim na znanju. Razvoj istraživanja i tehnologija neminovno stvara prilike, ali i opasnosti, tako da se budućnost oblikuje u uzajamnim efektima tehnološkog, društvenog i ekonomskog razvoja gde su ljudi primorani da se brzo prilagođavaju dinamičnim promenama.

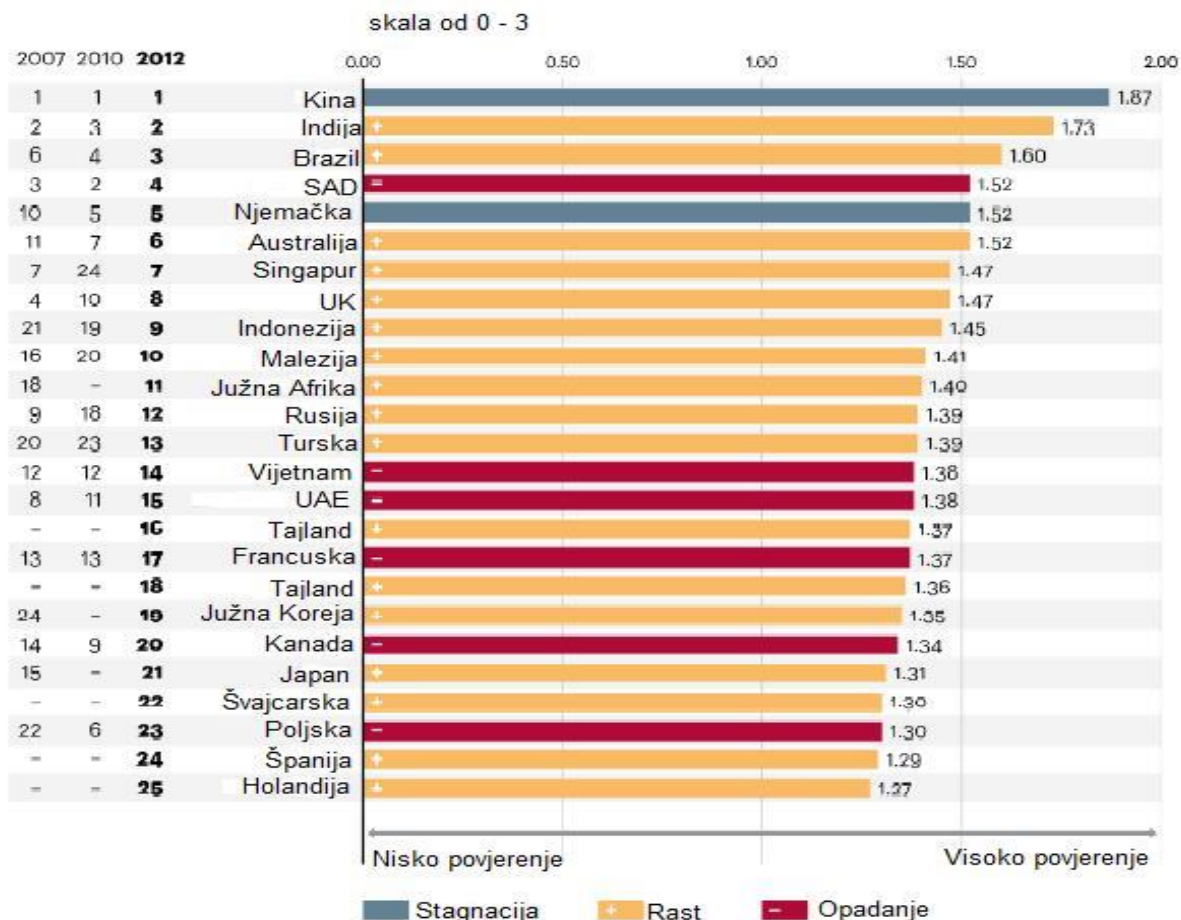
3 KONKURENTSKI POLOŽAJ SRBIJE

Konkurentnost zemlje predstavlja njenu sposobnost da postigne uspeh na svetskom tržištu. Rezultat je brojnih faktora, a posebno:

- povoljne poslovne klime koja podstiče uvođenje novih proizvoda i procesa,
- investicija i
- konkurentne sposobnosti pojedinačnih preduzeća.

Poslednjih nekoliko godina, ekonomije Jugoistočne Evrope (JIE), uključujući i Srbiju, snažno su pogođene svetskom ekonomskom krizom. Prema ocenama OECD, dugoročna konkurentnost i prosperitet regiona u velikoj mjeri zavisice od toga da li pojedine ekonomije mogu povećati nivo stranih direktnih investicija.

2012 FDI Confidence Index

Grafikon 3. SDI Indeks poverenja za 2012. godinu

Izvor: (Gott & Peterson, 2012)

OECD je 2006. godine prvi put objavio Indeks investicionih reformi (*Investment Reform Index*) koji se odnosi na zemlje Jugoistočne Evrope. Od objavljivanja publikacije i prvog Indeksa, ostvaren je napredak u reformisanju politika i institucija koje oblikuju ambijent za investicije. Indeks investicionih reformi 2010 (IRI 2010) pokazuje dalje reforme u različitim oblastima koje su od suštinskog značaja za podsticanje investicija.

Među zaključcima i preporukama Indeksa investicionih reformi 2010, nalaze se:

- Indeks investicionih reformi je kvalitativna procena politike i institucija koje utiču na ambijent za investicije;
- Pokriva deset ekonomija – Albaniju, Bugarsku, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, BJR Makedoniju, Kosovo pod Rezolucijom 1244/99, Moldaviju, Rumuniju, Crnu Goru i Srbiju i ispituje: Investicione politike i promociju; Razvoj ljudskog kapitala;

Trgovinsku politiku i olakšice; Pristup finansijama; Regulatornu reformu i pralamentarni procese; Analizu poreske politike; Infrastrukturu za investiranje i MSP politike.

- Područje koje obuhvata: Albaniju, Bugarsku, Bosnu i Hercegovinu, BJR Makedoniju, Crnu Goru, Hrvatsku, Srbiju, i Rumuniju. Teritorijalna podela je preuzeta od Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD).

U analizi konkurentnosti polazi se od:

- 1 Indeksa **konkurentnosti** (Indeks globalne konkurentnosti i poslovanja);
- 2 Opštih ili standardnih **rizika poslovanja** stranih investitora (politički i finansijski rizik, nivo transparentnosti procedura i administrativnog sistema); i
- 3 Nivoa **dostignutih zakonskih reformi** za stvaranje opštih uslova poslovanja domaćih i stranih investitora, zajedno sa nivoom

ostvarenih fiskalnih, regulatornih i finansijskih podsticaja za privlačenje SDI.

3.1 Indeksi konkurentnosti

Najznačajniji i najprihvaćeniji indeksi konkurentnosti jedne zemlje su Indeks globalne konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma (*Global Competitiveness Report*) i Indeks uslova poslovanja (*Doing Business Report*).

3.1.1 Indeks globalne konkurentnosti

Jedna od opšte prihvaćenih ocena konkurentnosti jedne privrede u svetu u poslednjih nekoliko godina je Indeks konkurentnosti koji objavljuje Svetski ekonomski forum u okviru Izveštaja o

globalnoj konkurentnosti. Posmatrajući Jugoistočnu Evropu, Srbija je najlosije rangirana. Prosele godine je bila na 95, a ove na 101 mestu. Lider u regionu je Bugarska na 62 mestu.

Competitiveness Index - Indeks konkurentnosti ocenjuje 144 zemlje sveta na osnovu velikog broja faktora koji utiču na poslovno okruženje, grupisanih u dvanaest grupa, i to: institucije, infrastruktura, makroekonomska stabilnost, zdravlje i osnovno obrazovanje, visoko obrazovanje i obuka, efikasnost tržišta roba i usluga, efikasnost tržišta radne snage, sofisticiranost finansijskog tržišta, tehnološka spremnost, veličina tržišta, sofisticiranost poslovanja i inovacije.

Tabela 2. Indeks globalne konkurentnosti – Svetski ekonomski forum

	Institucije	Infrastruktura	Makroekonomska stabilnost	Zdravlje i osnovno obrazovanje	Visoko obrazovanje i obuka	Efikasnost tržišta roba	Efikasnost tržišta radne snage	Sofisticiranost finansijskog tržišta	Tehnološka spremnost	Veličina tržišta	Sofisticiranost poslovanja	Inovacije	GIK
Albanija	3,6	3,5	4,3	5,6	4,1	4,3	4,4	3,4	3,7	2,9	3,6	2,6	3,9
BiH	3,6	3,4	4,3	5,9	4,2	3,9	4,1	3,4	3,8	3,1	3,5	3,1	3,9
Bugarska	3,4	3,8	5,4	5,9	4,3	4,2	4,5	4,0	4,3	3,8	3,6	3,0	4,3
Makedonija	3,8	3,6	5,0	5,6	4,0	4,3	4,1	4,0	3,8	2,8	3,4	2,8	4,0
Rumunija	3,3	3,2	4,8	5,5	4,4	3,9	4,0	4,0	4,1	4,4	3,5	2,9	4,1
Srbija	3,2	3,8	3,9	5,7	4,0	3,6	4,0	3,7	4,1	3,6	3,1	2,8	3,9
Crna Gora	4,4	4,1	3,8	5,7	4,6	4,4	4,1	4,5	4,1	2,1	3,8	3,8	4,1
Hrvatska	3,5	4,7	4,7	5,8	4,5	3,9	4,0	3,8	4,4	3,6	3,7	3,1	4,0

Izvor: (Schwab & Sala-i-Martin, 2013)

3.1.2 Indeks uslova poslovanja

Indeks uslova poslovanja jedan je od najčešće korišćenih indeksa, za ocenu okruženja za poslovanje preduzeća u određenoj zemlji. U okviru ovog indeksa privrede su rangirane po uslovima poslovanja od 1-185. Visoko rangirani indeks uslova poslovanja znači da je regulatorno okruženje pogodno za pokretanje i rad lokalne firme u oblastima: pokretanja biznisa, registrovanja imovine, trgovine, zaštiti investitora,

pribavljanja građevinskih dozvola i poštovanja ugovora.

Ovaj indeks izračunava se kao mesto na lestvici na osnovu jednostavnog proseka rangova na svakom od 10 područja. Ta područja uključuju: pokretanje biznisa; pribavljanje dozvola; snabdevanje električnom energijom; registrovanje imovine; dobijanje kredita; zastitu investitora, placanje poreza, trgovinu; izvršenje ugovora, dozvole i zatvaranje biznisa.

Tabela 4. Uslovi poslovanja

	Rang uslova poslovanja	Pokretanje biznisa	Snabdjevanje el. energijom	Pribavljanje građevinskih dozvola	Registrowanje imovine	Dobijanje kredita	Zaštita investitora	Plaćanje poreza	Prekogranična trgovina	Izvršenju govora	Zatvaranje biznisa
Makedonija	23	5	65	101	50	23	19	24	76	59	60
Crna Gora	51	58	176	69	117	4	32	81	42	135	44
Bugarska	66	57	123	128	68	40	49	91	93	86	93
Rumunija	72	68	129	168	72	12	49	136	72	60	102
Hrvatska	84	80	143	56	104	40	139	42	105	52	97
Albanija	85	62	185	154	121	23	17	160	79	85	66
Srbija	86	42	179	76	41	40	82	149	94	103	103
BiH	126	162	163	158	93	70	100	128	103	102	83

Izvor: (Devan, 2013)

3.2 Standardni rizici poslovanja

Standardni rizici poslovanja predstavljaju najznačajnije rizike koji investitori uzimaju u obzir prilikom odlučivanja o investiranju. Oni predstavljaju prvi indikator investicionog kvaliteta zemlje, a odnose se pre svega na političku, makroekonomsku i finansijsku stabilnost. Karakteristično je da sa jačanjem ukupne političke stabilnosti, njihov značaj počinje polako da opada.

3.2.1 Rizik opštih uslova poslovanja

Jedan od najboljih pokazatelja koji obuhvata konvencionalne rizike je Indeks ekonomskih sloboda. Indeks se više oslanja na pokazatelje regulative u deset oblasti važnih za ekonomske slobode.

Prema podacima Heretidž fondacije (*Heritage Foundation*) koji se odnose na 2012. godinu Albanija, Bugarska, Makedonija, Hrvatska i Rumunija predstavljaju zemlje koje pripadaju grupi umereno slobodnih ekonomija. S druge strane, Srbija i Bosna i Hercegovina su označene kao uglavnom neslobodne ekonomije. Sve zemlje Jugoistočne Evrope dobile su najslabije ocene za zaštitu imovinskih prava i borbu protiv korupcije. Sa druge strane, gotovo sve zemlje su dobile dosta dobre ocene u oblasti vođenja monetarne politike, fiskalne politike i slobodne trgovine.

Index of Economic Freedom, Heritage Foundation obuhvata ocene (0 do 100, gde 100 predstavlja maksimalnu slobodu) za deset kategorija koji ujedno predstavljaju odlične indikatore za investitore.

Tih deset kategorija su:

- sloboda poslovanja,
- trgovinske slobode,
- fiskalne slobode,
- javna potrošnja,
- monetarne slobode,
- investicione slobode,
- finansijske slobode,
- imovinska prava,
- borba protiv korupcije, i
- sloboda na tržištu rada.

Na osnovu deset rezultata sloboda se izračunava prosek i dobija se konačna ocena. Na osnovu ukupne ocene zemlje se dele u pet kategorija:

- Slobodne (100 – 80),
- Uglavnom slobodne (79,9 – 70),
- Umereno slobodne (69,9 – 60),
- Uglavnom neslobodne (59,9 – 50), i
- Represirane (49,9 – 0).

Pored Heretidž fondacije, indeks ekonomskih sloboda računa i Frejzer institut (Fraser Institute) iz Kanade

Tabela 5. Indeks ekonomskih sloboda u zemljama JIE

Država	Ocena	Sloboda poslovanja	Trgovinske slobode	Fiskalne slobode	Javna potrošnja	Monetarne slobode	Investicione slobode	Finansijske slobode	Imovinska prava	Borba protiv korupcije	Sloboda na tržištu rada
Albanija	65,1	78,2	79,8	91,4	69,5	78,6	65,0	70,0	35,0	33,0	51,0
Bugarska	64,7	72,7	87,1	93,6	50,3	77,8	55,0	60,0	30,0	36,0	84,2
BiH	57,3	55,2	86,0	84,3	24,4	80,7	70,0	60,0	20,0	32,0	60,4
Makedonija	68,5	80,9	83,6	91,2	66,7	86,1	60,0	60,0	35,0	41,0	80,3
Crna Gora	62,5	69,2	83,6	91,3	31,7	81,2	55,0	50,0	40,0	37,0	86,1
Hrvatska	60,9	63,4	87,5	76,4	45,0	81,4	70,0	60,0	40,0	41,0	44,4
Srbija	58,0	56,5	77,9	84,1	39,3	68,0	60,0	50,0	40,0	35,0	68,7
Rumunija	64,4	70,5	87,1	87,4	55,1	74,3	80,0	50,0	40,0	37,0	62,6

Izvor: (Miller, Holmes, Feulner, Gigot, & Kim, 2012)

Tabela 6. Indeks ekonomskih sloboda u svetu za 2010 – Fraser Institut

Zemlja	Ocena	Veličina državne uprave	Pravna struktura i zaštita imovinskih prava	Pristup zdravom novcu	Sloboda međunarodne trgovine	Regulacija
Albanija	7,34	8,04	5,36	9,73	7,30	6,29
Bugarska	7,33	6,46	4,99	9,51	7,90	7,76
BiH	6,61	5,53	4,57	8,27	7,64	7,02
Makedonija	6,94	6,11	5,13	7,97	7,29	8,11
Crna Gora	7,54	6,00	6,47	9,57	7,77	7,90
Hrvatska	6,76	4,96	5,76	8,42	7,71	6,95
Srbija	6,41	5,78	4,92	7,94	7,03	6,38
Rumunija	7,41	7,04	5,72	9,02	7,86	7,39

Izvor: (Gwartney, Lawson, & Hall, 2012)

Index of Economic Freedom of the World (EFW) - Indeks ekonomskih sloboda u svetu koji objavljuje kanadski Fraser Institute je razrađeniji i obuhvata niz komponenti iz pet područja ekonomskih sloboda. Ocjene komponenti dobijene su na osnovu više od 40 pokazatelja od kojih veliki deo čine makroekonomski pokazatelji. Eksperti ovog instituta smatraju da pojedinci imaju ekonomsku slobodu: "ako je vlasništvo stečeno bez korišćenja sile, prevare ili krađe, zaštićeno od fizičkih povreda koje mogu učiniti drugi pojedinci i ako takvo vlasništvo može slobodno da se koristi,

razmenjuje i daje drugima sve dok akcije vlasnika ne povređuju ista prava drugih pojedinaca. Osnovni elementi ekonomske slobode su zaštita privatnog vlasništva, ličnog izbora i slobode ugovora". (Lawson, 2008)

3.2.2 Finansijski rizik zemlje

Prema istraživanjima Karney-a sprovedenom na uzorku od 500 najvećih transnacionalnih kompanija (TNC), drugi po značaju opšti rizik ulaganja predstavlja finansijski rizik zemlje.

Tabela 7. Pregled finansijskog rizika zemalja Jugoistočne Evrope

	Standard and Poor's	Moody's	FITCH-IBCA
Albanija	B+	B1(Stable)	n.a.
Bugarska	BBB	Baa2(Stable)	BBB-(Stable)
BiH	B	B3(Stable)	n.a.
Makedonija	BB	n.a.	BB+(Stable)
Crna Gora	BB-	Ba3(Stable)	n.a.
Hrvatska	BB+	Baa3(Negative)	BBB-(Negative)
Srbija	BB-	n.a.	BB-(Negative)
Rumunija	BB+	Baa3(Negative)	BBB-(Stable)

Izvori: (Standard & Poor's Ratings Services, 2015), (Moody's Investors Service, 2014)
 (FitchRatings, 2014)

3.2.3 Rizik transparentnosti procedura i korupcije

Rizik korupcije i transparentnosti je jedan od najznačajnijih rizika kojeg su TNC okarakterisale kao ključan za region JIE. Ovaj rizik, koji je rangiran na drugom mestu zajedno sa finansijskim

rizikom, karakterističan je za sve zemlje JIE koje pripadaju grupi posttranzicionih zemalja. Index transparentnosti kvantitativno izražava kapacitet transparentnosti jedne zemlje. Zemlje JIE kod kojih je meren ovaj indeks prikazane su u narednoj tabeli.

Tabela 8. Indeks transparentnosti zemalja JIE

Država	2012 CPI Score	Raspon poverenja Confidence interval	Broj korišćenih anketa Survey used
Albanija	33	30 – 36	7
Bugarska	41	35 – 47	8
BiH	42	38 – 46	7
Makedonija	43	35 – 51	6
Crna Gora	41	34 – 49	4
Hrvatska	46	41 – 51	8
Srbija	39	35 – 44	7
Rumunija	44	38 – 50	8

Ovi indeksi određuju generalnu kreditnu sposobnost zemlje da obezbedi sigurno investiciono okruženje. Takođe, isti ocenjuju faktore kao što su: ekonomski status zemlje, transparentnost kretanja kapitala, kretanje stranih i domaćih investicija, nivo stranih državnih rezervi, kao i sposobnosti zemlje da ostane stabilna i u uslovima političkih promena.

Metod bodovanja Corruption Perception Index (CPI) se odnosi na stepen korupcije po mišljenju poslovnih ljudi i domaćih analitičara, i kreće se u

rasponu od 100 (najniži stepen korupcije) do 0 (najveći stepen korupcije);

3.2.4 Rizik zaštite prava intelektualne svojine

Rizik zaštite prava intelektualne svojine ne spada u uobičajene rizike, ali poslednjih godina predstavlja rizik čiji se relativni značaj kod investitora naglo povećao. Promena se desila zbog rastućeg trenda investiranja u razvoj i istraživanja, kao i otvaranja velikog broja centara upravljanja u zemljama u razvoju, koji nije zaobišao ni zemlje JIE.

Tabela 9. Indeks zaštite intelektualne svojine

Zemlja	Index 2011-2012	Index 2012-2013
Albanija	3,0	3,0
Bugarska	2,9	3,0
BiH	2,6	2,5
Makedonija	3,1	3,5
Crna Gora	3,7	3,6
Hrvatska	3,5	3,5
Srbija	2,7	2,8
Rumunija	3,0	2,9

Izvor: (Schwab & Sala-i-Martin, 2013)

4 ZAKLJUČAK

Imajući u vidu ocene merodavnih svetskih institucija i rejting agencija o indeksu konkurentnosti, indeksu lakoće poslovanja, indeksu ekonomskih sloboda, finansijskom riziku, zakonskim promenama, riziku transparentnosti procedura i korupcije, zaštiti intelektualne svojine i sl, treba okrenuti našu aktivnost u tom smislu. Svaki od navedenih indeksa i rizika ima jasna i

merljiva merila koja su nadležnosti pojedinih ministarstava. U tom smislu merilo rada svakog ministarstva, svakog ministra, odnosno Vlade u celini treba zasnovati na praćenju ocena srpske privrede od strane merodavnih svetskih institucija, jer su te ocene osnova na bazi koje strani ulagači procenjuju mogućnosti pojedinih zemalja i na bazi tih ocena, strani investitori, praktično donose svoje odluke o ulaganju u pojedine regione ili države.

CITIRANI RADOVI

- Devan, J. (2013). *Doing business 2013*. (World Bank) doi:10.1596/978-0-8213-9615-5
- FitchRatings. (2014). Retrieved from <https://www.fitchratings.com/>
- Gott, J., & Peterson, E. R. (2012, Jan). *2012 FDI Confidence Index*. Retrieved from ATKearney: <https://www.atkearney.com/research-studies/foreign-direct-investment-confidence-index/2012>
- Gwartney, J., Lawson, R., & Hall, J. (2012). *Economic freedom of the world, 2012 Annual report*. (Fraser Institute) Retrieved from Fraser Institute: <http://www.freetheworld.com/2012/EFW2012-complete.pdf>
- Lawson, R. A. (2008). *Economic Freedom*. Retrieved from Lybrary economics liberty: <http://www.econlib.org/library/Enc/EconomicFreedom.html>
- Miller, T., Holmes, K. R., Feulner, E. J., Gigot, P. A., & Kim, A. B. (2012). *2012 Index of Economic Freedom*. Retrieved from The Heritage Foundation: http://www.heritage.org/index/pdf/2012/book/index_2012.pdf
- Moody's Investors Service. (2014). Retrieved from Moody's: <https://www.moody's.com/>
- Schwab, K., & Sala-i-Martin, X. (2013). *The global competitiveness report 2012-2013*. Retrieved from World Economic Forum: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
- Standard & Poor's Ratings Services. (2015). (McGraw Hill Financial) Retrieved from Standard & Poor's: http://www.standardandpoors.com/en_EU/web/guest/home
- UNCTAD. (2012, Jan 24). Global flows of foreign direct investment exceeding pre-crisis levels in 2011. *Global investment trends monitor*(8), 1-8. Retrieved from http://unctad.org/en/Docs/webdiaeia2012d1_en.pdf

Datum prve prijave: 03.03.2014.
Datum prijema korigovanog članka: 01.09.2015.
Datum prihvatanja članka: 04.09.2015.

Kako citirati ovaj rad? / How to cite this article?

Style – APA Sixth Edition:

Vučinić, D. (2016, januar 15). Konkurentnost i smanjenje rizika kao osnova za privlačenje stranih direktnih investicija u Srbiju. (Z. Čekerevac, Ur.) *FBIM Transactions*, 4(1), 112-122. doi:10.12709/fbim.04.04.01.14

Style – Chicago Sixteenth Edition:

Vučinić, Dragan. 2016. „Konkurentnost i smanjenje rizika kao osnova za privlačenje stranih direktnih investicija u Srbiju.“ Urednik Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions (MESTE)* 4 (1): 112-122. doi:10.12709/fbim.04.04.01.14.

Style – GOST Name Sort:

Vučinić Dragan Konkurentnost i smanjenje rizika kao osnova za privlačenje stranih direktnih investicija u Srbiju [Časopis] // *FBIM Transactions* / ur. Čekerevac Zoran. - Beograd : MESTE, 15 januar 2016. - 1 : T. 4. - str. 112-122.

Style – Harvard Anglia:

Vučinić, D., 2016. Konkurentnost i smanjenje rizika kao osnova za privlačenje stranih direktnih investicija u Srbiju. *FBIM Transactions*, 15 januar, 4(1), pp. 112-122.

Style – ISO 690 Numerical Reference:

Konkurentnost i smanjenje rizika kao osnova za privlačenje stranih direktnih investicija u Srbiju. Vučinić, Dragan. [ur.] Zoran Čekerevac. 1, Beograd : MESTE, 15 januar 2016, *FBIM Transactions*, T. 4, str. 112-122.